Aanpassen aan de draagkracht van de aarde

DE GROENEN

partijprogramma 2026 v4

gewijzigd op 26 september 2026 door het 101e partijcongres van De Groenen

A. De draagkracht van de aarde....3
1. De wetenschap als leidraad....3
2. Planetaire grenzen*: aanpassen aan de draagkracht van de aarde*....3
3. Brandstof, veeteelt en klimaat....4
B. Nationaal beleid....6
1. De Groenen in Nederland en Europa: *een samenhangend beleid*....6
2. Breekpunten: *minimumeisen aan een regeerakkoord*....6
3. Algemene Zaken....6
4. Buitenlandse Zaken....7
5. Justitie en Veiligheid....8
6. Binnenlandse Zaken....11
7. Onderwijs, Cultuur en Wetenschap....12
8. Financiën....13
9. Defensie....15
10. Infrastructuur en Waterstaat: *van rijbewijs naar rijvergunning*....16
11. Economie en Milieu: *in grote stappen naar een kringloopeconomie*....18
12. Landbouw en Natuur: *herstel de biodiversiteit*....20
13. Sociale Zaken....23
14. Volksgezondheid: *voorkomen is beter dan genezen*....25
15. Buitenlandse Handel en Ontwikkeling....26
16. Asiel en Migratie....27
17. Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening: *spaar de open ruimte*....27
18. Klimaat en Groene Groei....28

DE GROENEN

Joke Smitplein 62 3581 PZ UTRECHT
info@degroenen.nl KvK 40412264
www.degroenen.nl RSIN 816574339
030-2341545
ISSN 2214-3742

A. De draagkracht van de aarde

1. De wetenschap als leidraad

Wij erkennen dat inzichten van deskundigen belangrijk zijn voor het maken van beleid. Vier voorbeelden daarvan zijn:

i. Het internationale klimaatpanel IPCC dat berekent welke temperatuurstijging volgt uit de huidige uitstoot van broeikasgassen.
ii. Timothy Lenton, Johan Rockström e.a. die betogen dat er grote kans is dat kantelpunten zullen optreden die de klimaatcrisis verergeren met mogelijk catastrofale gevolgen.
iii. De rol van het 'Outbreak Management Team' en het RIVM bij de aanpak van de corona-epidemie.
iv. Het Centraal Planbureau dat voorspellingen doet van de gevolgen van maatregelen en ook de gevolgen van plannen uit partijprogramma's doorrekent.

De bronnen waar wij in de voetnoten naar verwijzen kunt u raadplegen op onze website:
www.degroenen.nl/partijprogramma.html

2. Planetaire grenzen*: aanpassen aan de draagkracht van de aarde*

Planetaire grenzen
Het concept planetaire grenzen is in 2009 geïntroduceerd[1] en in 2015 nader uitgewerkt[2]. Er zijn negen planetaire grenzen geïdentificeerd waarbinnen de mensheid moet navigeren om duurzaam gebruik te kunnen blijven maken van de hulpbronnen van de aarde.
Het concept is gebaseerd op de constatering dat menselijk handelen sinds de industriële revolutie de belangrijkste oorzaak is van milieuschade. Het overschrijden van planetaire grenzen is schadelijk en kan zelfs catastrofaal zijn als het verstrekkende en onherstelbare veranderingen in het milieu veroorzaakt.
Deze negen planetaire grenzen zijn:
1. Toename van broeikasgassen in de atmosfeer leidt tot klimaatverandering.
2. Stijging van aantal soorten dat uitsterft leidt tot verlies van genetische en functionele diversiteit.
3a. Toename van stikstof die uit de atmosfeer neerslaat op het land. Deze komt grotendeels terecht in rivieren en zee waar het de ecosystemen verstoort.
3b. Toename van fosfor die in de oceanen terechtkomt en daaruit niet is terug te winnen. Dit leidt tot schaarste aan fosfor voor kunstmest.
4. Afname van ozon in de atmosfeer leidt tot toename van schadelijke straling op het aardoppervlak.
5. Verzuring van het oceaanwater leidt daar tot aantasting van het leven.
6. Stijging van de consumptie van zoetwater leidt tot waterschaarste.
7. Door land te onttrekken aan de natuur krimpt de capaciteit van de aarde om stikstof en koolzuurgas op te nemen en zoetwater te genereren. Het leidt ook tot krimp en isolatie van ecosystemen en tast daarmee de biodiversiteit aan.
8. Milieuverontreiniging door persistente organische verontreinigende stoffen, zware metalen, radioactieve stoffen en plastic bedreigen de gezondheid van planten, dieren en mensen.
9. De concentratie van deeltjes in de atmosfeer (aerosolen) beïnvloedt het klimaat, de bewolking en de temperatuur. Uitstoot van roet en andere stoffen als gevolg van menselijke activiteiten verstoren de processen in de atmosfeer en zijn schadelijk voor de gezondheid.

De grenzen 1, 2, 3a, 3b, 6, 7 en 8 zijn reeds overschreden, terwijl de planetaire grens 5 bij ongewijzigd beleid spoedig zal worden

1 *Planetary boundaries: Exploring the safe operating space for humanity*. Ecology and Society, november 2009
2 *Planetary bounderies: Guiding human development on a changing planet*. Science, februari 2015

overschreden. Grens 9 is niet op de hele wereld maar wel regionaal overschreden.[3]

Consumptiegroei
De bevolking van wat vroeger ontwikkelingslanden waren is vlees gaan eten, auto gaan rijden en verbruikt een veelvoud van de energie die het een generatie geleden gebruikte. Vermenigvuldigd met een relatief bescheiden bevolkingsgroei zet dit het milieu, het klimaat, het dierenwelzijn en de biodiversiteit onder druk. De rijke westerse landen moeten het goede voorbeeld geven hoe met aanpassing van onze productiemethoden en consumptiegedrag een ecologisch duurzame consumptiemaatschappij gerealiseerd kan worden.

Milieugebruiksruimte
De Groenen vindt dat de milieugebruiksruimte die voor mensen beschikbaar is evenwichtig moet worden verdeeld zodat voor iedereen op aarde een menswaardige ontwikkeling mogelijk is. De mensen in de rijke landen nemen ecologisch veel te veel ruimte in beslag. We zullen minder moeten consumeren om anderen ruimte voor een goed leven te gunnen.

Aanpassing aan de planetaire grenzen
Om overschrijding van planetaire grenzen terug te dringen is het nodig dat de mensheid zichzelf beperkingen oplegt. Volgens De Groenen betreft dat het volgende:

1. Om de klimaatverandering te beperken moet de uitstoot van kooldioxide (CO_2) door verbranding en methaan door veehouderij snel en drastisch worden beperkt.
2. Om het verlies van biodiversiteit te beperken moeten we land vrij maken voor verwildering zodat ecosystemen zich kunnen herstellen.
3a. De verspreiding van stikstof beperken door de veestapel te krimpen.
3b. Kunstmest vervangen door natuurlijke mest en plasma-geactiveerd water.[4]
4. Drijfgassen die de ozonlaag aantasten verbieden.
5. Uitstoot van CO_2 beëindigen en concentratie van CO_2 in de atmosfeer terugdringen door aanplanting van bossen en ruimte geven voor veenmoerassen.
6. Zoetwater uit regen, sneeuw en rivieren vasthouden in waterbuffers.
7. Landbouwgrond vrij maken voor verwildering door de veestapel te laten krimpen.
8. Gebruik van gevaarlijke stoffen vervangen en beëindigen.
9. De uitstoot van roet terugdringen door het beperken van verbranding.

Kort samengevat: om te blijven leven op aarde moeten we stoppen met verbranden en bio-industrie, landbouwgrond vrijmaken voor verwildering en waterbeheer en stoppen met het produceren van gevaarlijke stoffen.

3. Brandstof, veeteelt en klimaat

Bronnen van broeikasgassen
Sinds de industriële revolutie begin 19e eeuw is het gebruik van fossiele brandstoffen (steenkool, gas en olie) exponentieel gestegen. De uitstoot van CO_2 is grotendeels het gevolg van de verbranding van deze fossiele brandstoffen. Hiermee wordt elektriciteit opgewekt in kolen- en gascentrales en wordt transport mogelijk gemaakt met benzine-, diesel- en kerosinemotoren in auto's, schepen en vliegtuigen. Andere bronnen van CO_2 zijn de cementindustrie en het affakkelen van gas in de olie- en gasindustrie. Landbouw en veeteelt veroorzaken uitstoot van lachgas (N_2O) door het gebruik van kunstmest en uitstoot van methaan (CH_4) door het houden van vee.

Koolstofputten
Koolstofputten zijn de natuurlijke hulpbronnen die broeikasgassen opnemen uit

3 *Earth beyond six of nine planetary bounderies.* Science Advances 13 september 2023

4 Natural liquid nitrogen fertilizer

de atmosfeer. Dit zijn de regenwouden en de oceanen. Het kappen of verbranden van regenwouden verergert de klimaatcrisis. De opname van CO_2 verzuurt de oceanen.

Klimaatverandering door broeikasgassen
Broeikasgassen blijven eeuwen hangen in de atmosfeer. Dit leidt ertoe dat de atmosfeer meer zonnewarmte vasthoudt waardoor de gemiddelde temperatuur op aarde toeneemt. Bijna alle landen van de wereld zijn in 2015 in Parijs overeengekomen om de gemiddelde temperatuur op aarde niet meer dan 2 graden te laten stijgen vergeleken met het pre-industriële tijdperk en zich in te spannen de stijging te beperken tot 1,5 graad. Zelfs bij uitvoering van alle onvoorwaardelijk vastgestelde nationale bijdragen in het kader van het Akkoord van Parijs bedraagt de stijging aan het eind van deze eeuw 2,3-2,5 graden.[5]

Kantelpunten
Stijging van de gemiddelde temperatuur op aarde kan er toe leiden dat er klimatologische veranderingen plaatsvinden zoals het smelten van het poolijs waardoor minder zonlicht wordt weerkaatst, het smelten van de permafrost in arctische gebieden waarbij het broeikasgas methaan vrijkomt en de verbranding van tropische regenwouden waarbij CO_2 vrijkomt en koolstofputten verloren gaan. Deze kantelpunten kunnen al plaatsvinden bij een temperatuurstijging van 1-2 graden.[6] Het overschrijden van deze kantelpunten kan leiden tot een verdere stijging van de gemiddelde temperatuur tot 3, 4 of 5 graden.[7] De gevolgen van een dergelijke temperatuurstijging zijn rampzalig en kunnen er toe leiden dat op grote gebieden op aarde geen leven meer mogelijk is.[8]

5 *UNEP Emissions Gap Report 2025, p.xii*
6 *Climate tipping points – too risky to bet against.* Lenton e.a., Nature, november 2019
7 *Wat betekenen de nieuwe emissiescenario's voor de KNMI klimaatscenario's?* KNMI, mei 2026
8 *Our Final Warning – Six Degrees of Climate Emergency.* Mark Lynas, april 2020

B. Nationaal beleid

1. De Groenen in Nederland en Europa: *een samenhangend beleid*

Verhouding tussen Tweede Kamer en Europees Parlement

De relatie tussen de Tweede Kamer en het Europees Parlement is gecompliceerd. Beide zijn medewetgever op hun eigen niveau. Het hangt af van het beleidsterrein welk parlement bevoegd is. De hoofdregel is dat de Tweede Kamer bevoegd is tenzij in een Europees verdrag is afgesproken dat het Europees Parlement medewetgever is. In de praktijk is dit voor steeds meer beleidsterreinen het geval. Sinds de kredietcrisis is er vooral op economisch gebied sprake van soevereiniteitsoverdracht van Nederland aan de Europese Unie.

Wat is uw stem op De Groenen waard?

Met uw stem op De Groenen stemt u niet alleen op een kandidaat, maar ook op een politiek programma. Dat programma ligt hier voor u. Of u nu stemt voor de Tweede Kamer of voor het Europees Parlement en hoe de machtsverhouding tussen Nederland en Europese Unie ook is of zal worden, dit programma is de leidraad voor onze kandidaten. Het is een leidraad en niet in steen gebeiteld. Fracties van De Groenen kunnen door gewijzigde omstandigheden, nieuwe inzichten of als gevolg van onderhandelingen met andere fracties hun standpunt aanpassen. Om u zoveel mogelijk zekerheid te geven hebben we voor Tweede Kamerverkiezingen breekpunten opgesteld die bindend zijn voor coalitieonderhandelingen. Dat heeft De Groenen in haar statuten vastgelegd. Deze breekpunten vindt u in de volgende paragraaf.

2. Breekpunten: *minimumeisen aan een regeerakkoord*

- De Groenen houdt zich het recht voor om kandidaat-bewindspersonen van andere partijen uit te sluiten wegens gebrek aan bestuurlijke integriteit.

- De Groenen geeft geen parlementaire steun aan een regeerakkoord waarin het voornemen is opgenomen om Nederland terug te trekken uit de Europese Unie.

- De Groenen geeft geen parlementaire steun aan een regeerakkoord waarin het voornemen is opgenomen de regering het oppergezag over de krijgsmacht te laten delen met andere landen of over te dragen aan een supranationale organisatie.

- De Groenen wil dat de Nederlandse regering het gezag houdt over haar inlichtingendiensten en het laatste woord behoudt over welke inlichtingen zij deelt en met wie.

- In het regeerakkoord moet het voornemen zijn opgenomen om de verhoging van de pensioengerechtigde leeftijd te beperken tot niet meer dan twee maanden per drie maanden toegenomen resterende levensverwachting op 65-jarige leeftijd.

- Het regeerakkoord moet concrete beleidsvoornemens bevatten met betrekking tot de volgende onderwerpen:
  - vertraging van de klimaatverandering;
  - verduurzaming van de energieopwekking;
  - bescherming van de biodiversiteit.

- De Groenen belooft de kiezer aan haar breekpunten vast te houden en deze niet te amenderen tussen de dag van de verkiezing en de beëdiging van het daaropvolgende kabinet.

3. Algemene Zaken

Global governance

De Groenen wil een gemeenschappelijk buitenlands beleid waarmee de EU in staat wordt gesteld mede vorm te geven aan de ontwikkeling van global governance. De EU doet dat al op het gebied van interna-

tionale handel. De Groenen wil deze exclusieve competentie van de EU uitbreiden met het beleidsterrein ontwikkelingssamenwerking. Dit willen we uitvoeren door de nu nationale budgets samen te voegen in een gemeenschappelijk EU-budget voor ontwikkelingssamenwerking. Dit budget moet 7‰ van het bbp blijven. De lidstaten zijn verplicht dit af te dragen.

Beleid van de Europese Unie
De Groenen wil dat Nederland zich in de Europese Unie inzet voor een beleid dat meer gericht is op duurzaamheid en het goedkoper maken van arbeid dan op economische groei. Wij streven naar ecologische belastinghervormingen die leiden tot een zorgvuldiger omgaan met energie en grondstoffen en tot verlaging van de belasting op arbeid.

Uitbreiding Europese Unie
De Groenen ondersteunt de uitbreiding op termijn van de Europese Unie met de landen in de Balkan. Voorwaarde is dat de betrokken landen aan de criteria van Kopenhagen voldoen. Wij staan sceptisch tegenover de kandidatuur van Turkije. Eerst moet de bescherming van de rechten van de mens en in het bijzonder die van de Koerdische minderheid verbeteren.

De besluitvorming van de Europese Unie
Als norm voor de besluitvorming willen we dat Europese wetgeving ontstaat door een voorstel van de Europese Commissie, dat door het Europees Parlement en een gekwalificeerde meerderheid van de Raad van Ministers wordt goedgekeurd. Ook initiatiefwetsvoorstellen van het Europees Parlement moeten mogelijk worden. De Europese Unie moet zich beperken tot zaken die beter op Europees niveau geregeld kunnen worden en dan nog alleen in die mate waarin dat noodzakelijk is. Die beginselen van subsidiariteit en proportionaliteit moeten een sterke plaats krijgen. Nationale parlementen moeten het recht krijgen om Europese wetgeving bij het Europese Hof van Justitie aan die twee beginselen te toetsen.

Europese veiligheidsstructuur
De Groenen ondersteunt de militaire integratie binnen de Europese Unie. Voorop staat dat Nederland en elke lidstaat het soevereine gezag houdt over zijn krijgsmacht en in staat blijft deze krijgsmacht onder een gemeenschappelijk commando weg te halen. Toetreding van een voormalige lidstaat van de Sovjet-Unie tot de NAVO gaat ten koste van de veiligheid van andere landen. Toelating schendt daarmee artikel 8 van het *Handvest voor Europese Veiligheid*.[9] De Groenen is daarom tegen uitbreiding van de NAVO met landen die na de erkenning van de onafhankelijkheid van Estland, Letland en Litouwen deel uitmaakten van de Sovjet-Unie.

4. Buitenlandse Zaken

Verenigde Staten
Wij vinden het een kwalijke zaak dat de Verenigde Staten het Strafhof tegenwerkt. Wij keuren bilaterale verdragen af als die militairen en politici met het staatsburgerschap van de Verenigde Staten onschendbaarheid verlenen. Nederland moet werk maken van de "The Hague invasion act" van de Verenigde Staten, die de Nederlandse soevereiniteit met voeten treedt.

Oekraïne
We steunen Oekraïne met 0,3% bbp zolang als de oorlog met Rusland duurt.

Rusland
We willen Rusland er toe bewegen akkoord te gaan met een wapenstilstand langs de frontlijn voor onbepaalde tijd. We pleiten ervoor om dit te koppelen met een plan voor het afbouwen van de economische sancties.

9 OSCE – *Istanbul Document 1999*

Erkenning van de facto zelfstandige staten
Wij zijn van mening dat de landen die Kosovo erkennen, maar Abchazië en Zuid-Ossetië niet, er een dubbele moraal op na houden. Het al of niet erkennen van Kosovo, Noord-Cyprus, Transnestrië, Abchazië, Zuid-Ossetië of Taiwan is een politieke keus, die we laten bepalen door wat het beste is voor de stabiliteit in de betrokken regio en wat het beste is voor de ontwikkeling van het internationaal publiekrecht.

Verenigde Naties
Wij willen dat Nederland in de Verenigde Naties opkomt voor de daarin niet vertegenwoordigde volkeren, zoals de Inuit, de Tibetanen, de Koerden en indianenvolken.

Veiligheidsraad
De Groenen wil de representativiteit van de Veiligheidsraad vergroten door het aantal zetels te verhogen. We pleiten voor een vaste voorzitter en afschaffing van het vetorecht.

Vrede afdwingen
Voor wereldvrede is meer nodig dan goede wil. Soms is militaire druk van buitenaf noodzakelijk om een zich voortslepend intern conflict in een land op te lossen. Militair ingrijpen mag echter uitsluitend plaats vinden met een mandaat van de Veiligheidsraad.

Internationaal recht
De Groenen is blij met het Internationaal Strafhof. Wij willen dat zijn rechtsmacht wordt uitgebreid met strafbaarstelling van ecocide. De Groenen pleit voor bindende rechtspraak door het Internationaal Gerechtshof voor alle landen.

Bestrijding van terrorisme
De oplossing van dit probleem ligt in het wegnemen van de voedingsbodem van terrorisme. Ongelijke verdeling van welvaart en onderdrukking van religieuze en etnische groeperingen spelen daarbij meestal een bepalende rol. Terrorisme los je niet op door middel van opsporing en vervolging van de daders van aanslagen. Preventieve maatregelen, nog afgezien van de aantasting van de persoonlijke levenssfeer, zijn nooit voldoende. Het bivakkeren van een terroristische organisatie binnen het grondgebied van een soevereine staat is een interne aangelegenheid, waarbij slechts met een mandaat van de Veiligheidsraad kan worden ingegrepen. Dit betreft uiteraard ook de inzet van onbemande bommenwerpers, de zgn. drones.

Verspreiding van massavernietigingswapens
Verspreiding van biologische, chemische en kernwapens is een punt van zorg. De grootste voorraden hiervan liggen in de Verenigde Staten, Rusland, Frankrijk, China en het Verenigd Koninkrijk. Daar moet dan ook de ontwapening beginnen. De bewapening van Iran, Noord-Korea en andere landen is een veel kleiner probleem dat onevenredig veel aandacht krijgt. Nederland en Europa moeten zich inzetten India, Pakistan en Israël te bewegen toe te treden tot het non-proliferatieverdrag, desnoods onder dezelfde voorwaarden als de andere kernmachten. De Groenen wil dat Nederland toetreedt tot het *Verdrag inzake het verbod op kernwapens*. De Groenen keurt een preventieve aanval op een soevereine staat zonder mandaat van de Veiligheidsraad af en hoopt dat dit in de toekomst als agressie strafbaar gesteld wordt.

Wapenbeheersing
Wij streven naar internationale afspraken over wapenhandel, inclusief vermindering van de verspreiding van kleine wapens en beëindiging van de verspreiding van antipersoonsmijnen.

5. Justitie en Veiligheid

Reorganisatie van de Rechtspraak
Op grond van artikel 116 van de Grondwet

wijzen we de Afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State, het College van Beroep voor het bedrijfsleven en de Centrale Raad van Beroep aan als gerechten die behoren tot de rechterlijke macht. De Afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State[10] en het College van Beroep voor het bedrijfsleven voegen we samen met het gerechtshof Den Haag; de Centrale Raad van Beroep met het gerechtshof Arnhem-Leeuwarden. De vier gerechtshoven voegen we samen tot één Gerechtshof. De elf rechtbanken voegen we samen tot één Rechtbank. De Rechtbank en het Gerechtshof voegen we samen tot de rechtbank Nederland. Wat nu hoger beroep heet wordt omgedoopt tot een nieuwe behandeling door een andere kamer binnen deze rechtbank.

Toegang tot de rechtspraak
We willen de toegang tot de rechtspraak goedkoper maken door de verplichte bijstand van een advocaat af te schaffen. Elke gemeente heeft een griffie waar rechtzoekenden zaken kunnen aanbrengen en zittingen via een videoverbinding kunnen bijwonen.

Uitsluitend cassatie in belang der wet
De Hoge Raad neemt geen kennis meer van een beroep in cassatie dat is ingesteld door een partij.

Scheiding van rechtspraak en toezicht
We stellen een nieuw gerecht in. Dit gerecht noemen we *Constitutioneel hof* en wijzen we aan als behorend tot de rechterlijke macht. Het bestaat uit een afdeling Constitutionele geschillen en een afdeling Toezicht. De afdeling Toezicht neemt de taken over van de vierde kamer van de Hoge Raad en behandelt alle verzoeken tot wraking en verzoeken tot herziening van een onherroepelijke veroordeling.

10 Motie van het lid Taverne c.s.

Instelling herzieningsraad
De herzieningsprocedure in strafzaken wordt hervormd, met onafhankelijke toetsing van herzieningsverzoeken, ruimere erkenning van nieuwe feiten, en uitsluiting van belangenverstrengeling bij rechters die eerder over de zaak oordeelden. Hiertoe stellen we een herzieningsraad in, los van de rechterlijke macht, bestaande uit juridische en forensische experts met de bevoegdheid een nieuw proces aan te bevelen.[11] De herzieningsraad neemt de taken over van de procureur-generaal bij de Hoge Raad met betrekking tot de herziening van strafzaken.

Constitutionele geschillen
Bij een geschil tussen de regering en vijftig leden van de Tweede Kamer over de uitleg van de grondwet geeft de afdeling Constitutionele geschillen op verzoek van deze leden een bindend advies over de uitleg van de grondwet. Op verzoek van de Tweede Kamer beoordeelt de afdeling Constitutionele geschillen of een rechter artikel 11, 12 of 13 van de *Wet algemene bepalingen*[12] heeft geschonden. De afdeling Constitutionele geschillen kan het gewraakte vonnis wijzigen of ongeldig verklaren.

Opheffing strafrechtelijke immuniteiten
De strafrechtelijke immuniteit van publiekrechtelijke rechtspersonen en hun ambtenaren wordt opgeheven.

Hogere boetes voor corrupte bedrijven
De maxima voor boetes voor bedrijven die de wet overtreden moeten verveelvoudigd worden. Nu is het helaas soms zo dat misdaad loont. Een boete van een miljoen euro is niets voor een groot bouwbedrijf. Tevens moet vaker als straf uitgesproken worden dat een bestuurder van een veroordeelde vennootschap geen bestuurs-

11 Geert-Jan Knoops *Als de rechtsstaat faalt*, 2025
12 wetten.overheid.nl/BWBR0001833

functie meer mag vervullen.

Verkeersveiligheid
Na een aantal veroordelingen wegens overtredingen die de verkeersveiligheid ernstig in gevaar brachten, zoals rijden onder invloed of een ruime snelheidsovertreding op een drukke weg, willen wij de rijbevoegdheid ontnemen.

Machtsmisbruik Minister van Justitie
De Minister van Justitie misbruikt verkeersboetes als een oneigenlijke belasting om gaten in zijn begroting te dichten. De boetes zijn disproportioneel. Burgers die niet kunnen betalen worden door de overheid met absurde verhogingen tot 300% problematische schulden toegebracht.
De Groenen wil dat de opbrengst van boetes en verhogingen in de schatkist komt en niet ten goede van het Ministerie. Dit ontneemt de perverse prikkel aan de Minister om boetes disproportioneel te verhogen. Bij wanbetaling willen we dat de overheid zich houdt aan de grens van 15% verhoging die zij aan private schuldeisers stelt.

Legaliseer de teelt van softdrugs
Het gebruik van softdrugs is al gelegaliseerd. Dat moet ook gebeuren met de handel in en de teelt van softdrugs. Zodoende komt er een einde aan een gespleten situatie: legale verkoop via de 'voordeur', illegale toelevering via de 'achterdeur'. De hierdoor vrijkomende politiecapaciteit kan elders benut worden.

Zichtbare agenten
De Groenen ziet graag blauw op straat. De meeste agenten hebben een hekel aan administratieve taken. Het opnemen van een aangifte of het uitwerken van een procesverbaal moeten ze kunnen delegeren. In landelijk gebied moet elke gemeente ten minste over één politiepost beschikken.
De Groenen is tegen het inzetten van burgerinfiltranten bij het bestrijden van georganiseerde criminaliteit en terrorisme.
De Groenen wil de AIVD inkrimpen en op termijn afschaffen. Het verzamelen van inlichtingen over staatsgevaarlijke activiteiten is een taak voor het Openbaar Ministerie die daarbij gebruik kan maken van de recherche en de criminele inlichtingendiensten van de nationale politie.
Het mandaat van de MIVD wordt beperkt tot het vergaren van inlichtingen over de militaire capaciteiten van staten en terroristische groeperingen.

Verantwoord politiegeweld
Mondige burgers verwachten van de politie dat zij professioneel optreedt in haar contacten met de burgers. Dit geldt met name bij het gebruik van het haar toevertrouwde geweldsmonopolie. De Groenen onderschrijft de aanbevelingen van de Nationale ombudsman[13] en pleit er voor dat deze aanbevelingen worden uitgevoerd en gehandhaafd. We wijzen hierbij met name op de aanbeveling om de inzet van een politiehond in de Ambtsinstructie vast te leggen.
Op termijn zien wij een rol voor drones bij de aanhouding van verdachten. De voorwaarden van het gebruik van een drone als geweldsmiddel stellen we gelijk aan die van het inzetten van een politiehond. Het gebruik van een vuurwapen ter aanhouding kan hierdoor verdwijnen.

Uitbannen alcoholreclame
De Groenen sluit zich aan bij het verlangen naar veiligheid op straat. De oplossing ligt niet alleen bij zichtbaar blauw op straat, maar ook bij een campagne tegen drank- en drugsmisbruik. Het uitbannen van alcoholreclame is daarvan een begin.

Gemeenschapszin en wederzijds respect
De Groenen streeft naar een samenleving die gebaseerd is op gemeenschapszin en respect voor elkaar. Een samenleving waarin mensen zich verantwoordelijk voe-

13 Nationale Ombudsman *Verantwoord politiegeweld*

len voor elkaars welzijn, nu en in de toekomst. Een samenleving ook waarin elk mens het recht heeft zijn of haar ruimte in te nemen, zolang andere mensen, dieren of het ecosysteem daarmee niet worden geschaad. De Groenen benadrukt dat er daarbij sprake moet zijn van wederkerigheid: mensen laten wederzijds elkaar in hun waarde. Dit geldt ongeacht leeftijd, sekse, levensbeschouwing of sociale status.
In de samenleving zoals De Groenen die voor ogen heeft, stellen mensen zichzelf grenzen, evalueren ze hun eigen gedrag, communiceren mensen open met elkaar, worden andermans grenzen gerespecteerd, voelen mensen zich betrokken en verantwoordelijk voor elkaar en voor elkaars leefomgeving, ook op langere termijn.

Samenlevingsvormen
De Groenen staat positief tegenover mensen die verantwoordelijkheid voor elkaar durven nemen, of dat nu in een traditioneel of homohuwelijk is, of in de vorm van een leefgemeenschap of een commune. Degenen die hun samenlevingsvorm willen vastleggen in een contract ter bescherming van de rechten van partner en kinderen worden daartoe aangemoedigd. Er dient zorgvuldig te worden omgegaan met het adoptierecht. Het belang van het kind staat centraal. De overheid ondersteunt kinderen en kleinkinderen financieel als zij hun ouders of grootouders verzorgen.

Emancipatie
De Groenen pleit voor een samenleving waarin wederzijds respect emancipatie van ongelijk behandelde groeperingen mogelijk maakt ongeacht verschillen in etniciteit, sekse, leeftijd of seksuele voorkeur. Discriminatiebestrijding en beter nog, voorkoming is een overheidstaak. Voorlichting op scholen over homoseksualiteit, gender, transgender en intersekse is belangrijk. Ook tijdens de inburgeringstrajecten moet hier aandacht aan worden besteed.

6. Binnenlandse Zaken

Representatieve en adviserende functie voor de Koning
Vanwege artikel 24 van de grondwet wordt in Nederland het koningschap erfelijk vervuld door de opvolgers van Koning Willem I. Dit is in strijd met artikel 3 van die zelfde grondwet die alle Nederlanders het recht geeft om op gelijke voet in openbare dienst benoembaar te zijn. Gezien de populariteit van het koningshuis heeft De Groenen geen moeite met een representatieve en adviserende functie van de Koning. Een functie als lid van de regering of de Raad van State vinden wij ongewenst. De ministerraad wordt de regering.

Een sterkere Tweede Kamer
De Groenen wil dat de Tweede Kamer ministers en staatssecretarissen benoemt en ontslaat. Als een regerende coalitie uiteenvalt, kan de Tweede Kamer zelf besluiten tot haar ontbinding, waarna nieuwe verkiezingen worden uitgeschreven. De Groenen wil de Eerste Kamer afschaffen.

Sterkere provinciale staten
De Groenen wil dat provinciale staten de commissaris van de Koning benoemt en kan ontslaan.

Een sterkere gemeenteraad
De Groenen wil dat de gemeenteraad de burgemeester benoemt en kan ontslaan. Een rechtstreeks gekozen burgemeester wijzen wij af, omdat dit de positie van de gemeenteraad verzwakt.

Waterschappen
De Groenen wil dat het Algemeen Bestuur van het waterschap de dijkgraaf benoemt en kan ontslaan. De Groenen wil de geborgde zetels in de waterschappen afschaffen.

Een correctief referendum
De Groenen wil het mogelijk maken dat kiezers de inwerkingtreding van een wet opschorten door het houden van een correctief referendum. Wijst het referendum de wet met een voldoende grote meerderheid af dan is deze vernietigd. Het recht op een correctief referendum willen we ook bij provincie en gemeente.

Veranderingen in de Kieswet
Het actief kiesrecht, het recht om een stem uit te brengen, willen we geven aan jongeren vanaf 16 jaar.
Het passief kiesrecht, het recht om een plaats in te nemen in een vertegenwoordigend lichaam, willen we op 18 jaar houden.
Het inleveren van een lijstengroep maakt soms een loterij van wie er in de Tweede Kamer komt. Daarom wil De Groenen de kieskringen uit de Kieswet schrappen. Ze hebben geen functie want de kiezers stemmen op een landelijke partij.[14]
De drempel om met voorkeurstemmen gekozen te worden willen we verlagen van 25 naar 10 procent. Nu heeft een voorkeursactie nog steeds weinig zin. Bij tien procent wordt het spannender en is er een beter evenwicht tussen de bevoegdheid van een politieke partij om een lijst samen te stellen en van een voldoende grote groep kiezers om de volgorde te wijzigen.
Het kiesrecht voor provinciale staten wordt gegeven aan niet-Nederlandse ingezetenen op dezelfde voet als bij gemeenteraadsverkiezingen.

Subsidiariteitsbeginsel
Bevoegdheden moeten liggen op het laagste bestuurlijke niveau dat geschikt is om de bevoegdheden uit te oefenen. De bestuursrechter moet bevoegd zijn om regelgeving aan het subsidiariteitsbeginsel te toetsen.

Duurzaamheid
In alle bestuurslagen willen wij meer plaats inruimen voor de handhaving van duurzaamheid. Zoals in alle bestuurslagen een wethouder, gedeputeerde of minister verantwoordelijk is voor financiën, zo moet ook op het gebied van duurzaamheid een wethouder, gedeputeerde of minister verantwoordelijk zijn voor de duurzaamheid van het beleid.

Initiatiefrecht voor de kiezer
Leden van de Tweede Kamer kunnen een wetsvoorstel indienen. Dit zelfde recht willen wij geven aan de kiezer. Een kiezer of een groep van kiezers kan een referendum aanvragen over een initiatiefwetsvoorstel. Steunt het referendum het voorstel dan wordt het behandeld als ware het ingediend door een Tweede Kamerlid.

7. Onderwijs, Cultuur en Wetenschap

Kleinschalig
De Groenen vindt het essentieel dat onderwijs op basis- en middelbaar niveau kleinschalig georganiseerd wordt, zodat men met elkaar een gemeenschap kan vormen. Fusies in het onderwijs dienen niet langer door de overheid geïnitieerd te worden. De omgekeerde beweging is wenselijk: het splitsen van te grote onderwijsinstellingen.

Basisonderwijs
De Groenen staat op het standpunt dat ouders zelf beslissen naar welke basisschool hun kind gaat; basisscholen moeten kinderen die worden aangemeld in principe toelaten.
Voor de taalontwikkeling van allochtone kinderen is het van belang de moedertaal te leren lezen en schrijven. We willen daarom op de basisschool enkele uren per week onderwijs in de moedertaal voor allochtone kinderen faciliteren.
In het basisonderwijs willen we meer vakleerkrachten voor sportbeoefening aanstel-

14 Tweede Kamer *Afschaffing kieskringen*

len om de kwaliteit van het onderwijs te verhogen.

Financiering en toegankelijkheid
De overheid moet de voorwaarden scheppen voor de realisatie van kwalitatief hoogstaand onderwijs op kleinschalig niveau. Het onderwijsveld dient voldoende financiële middelen te krijgen. Minimaal dient daarbij het Europese gemiddelde van zes procent van het bruto binnenlands product behaald te worden.
In beginsel moet op alle niveaus het onderwijs betaald worden uit algemene middelen. Hieruit volgt voor De Groenen dat ouderbijdragen en lesgeld afgeschaft worden. Binnen het hoger onderwijs geldt dat het bedrijfsleven geen invloed mag hebben op het curriculum, en dat de onafhankelijkheid van wetenschappelijk onderzoek moet worden gewaarborgd. Vanzelfsprekend geldt de mogelijkheid om te studeren ook voor werkende jongeren. Aan de leeftijd van studenten worden geen grenzen gesteld. Iedereen die aan een studie begint krijgt een ‘strippenkaart’ van vijf jaar onderwijs**.** Deeltijdstudenten kunnen deze strippenkaart in een langere periode opmaken. Om studeren voor iedereen uit alle regio’s van Nederland toegankelijk te houden, kunnen studenten beschikken over een ov-kaart; daarmee blijft ook het volgen van extra onderwijs in andere steden mogelijk.

Recreatievaart
Behalve in enkele speciaal daartoe aangewezen gebieden wordt de recreatievaart met brandstofmotoren verboden. Elektrisch voortgedreven boten (zgn. fluisterboten) staan we wel toe.

Toegankelijkheid
Jongeren moeten vroeg in aanraking komen met kunst en cultuur. Daarom willen we musea voor jongeren tot 18 jaar gratis toegankelijk maken.

Basisinkomen helpt kunst en cultuur
De invoering van een basisinkomen is een materiële ondersteuning van burgers die de roeping voelen om hun werkzame leven te besteden aan kunst of cultuur.

Publieke omroep
Het cultuurbeleid ten aanzien van de televisie dient gericht te zijn op bevordering van de kwaliteit in de programma's. De televisie is een goed medium om allerlei belangwekkende en onbekende terreinen onder de aandacht te brengen van het publiek. De Groenen ziet liever één of twee kwalitatief goede publieke zenders dan drie van matige kwaliteit. Wij streven er naar dat deze zenders reclamevrij worden.

Sport, beweging en volksgezondheid
Voldoende lichaamsbeweging is een steunpilaar van de gezondheid. Het dient het algemeen belang dat de overheid zich inspant de Nederlanders letterlijk in beweging te krijgen.

8. Financiën

Stimuleren van de vraag
De Groenen ondersteunt stimulering van de economie door een lage rente en investeringen als een gepaste Keynesiaanse anticyclische maatregel.

Toezicht op de banksector
We pleiten voor een wettelijke scheiding tussen systeembanken die noodzakelijk zijn voor het functioneren van het betalingsverkeer en investeringsbanken die hoge risico's nemen voor een hoog rendement. Het depositogarantiestelsel willen we alleen laten gelden voor de systeembanken. Deze banken willen we beperken in de risico's die ze mogen nemen bij kredietverstrekking. Het beloningssysteem van de medewerkers moet dit stimuleren.

Stabiliteit van de euro
De Europese Commissie moet bevoegd en instaat gesteld worden om lidstaten uit de

eurozone die het Stabiliteits- en Groeipact overtreden onder curatele te plaatsen. Dit houdt in dat hun nationale begroting door de Europese Commissie moet worden goedgekeurd en indien noodzakelijk nationale tegoeden kunnen worden bevroren.
Het Europees Stabiliteitsmechanisme moet in staat gesteld worden om de staatsobligaties van lidstaten die onder curatele van de Europese Commissie staan op te kopen als de effectieve rente boven een door de EU vast te stellen interventieniveau stijgt.

Naar belasting van consumptie in plaats van arbeid
Door de hoge belasting- en premiedruk op arbeid en de relatief lage prijzen van energie en grondstoffen worden bedrijven aangemoedigd tot investeringen in automatisering en tot verplaatsing van arbeid naar lagelonenlanden. De toetreding van een aantal Midden- en Oost-Europese staten tot de Europese Unie heeft die verplaatsing gestimuleerd. Ons fiscale stelsel geeft bedrijven zowel in milieu als in sociaaleconomisch opzicht de verkeerde prikkels: het stimuleert bedrijven energie te gebruiken en remt het aantrekken van werknemers.
Ons fiscale stelsel moet worden aangepast. We willen de belasting verschuiven van een heffing op inkomen uit arbeid naar een heffing op consumptie. We willen de btw verhogen ten einde de belasting op inkomen uit arbeid te verlagen. Het nationale lage btw-tarief vervalt en in de EU pleiten we voor afschaffing van de vrijstellingen. Om de kosten voor lage inkomens te beperken en een gezond en milieuvriendelijk voedingspatroon te bevorderen krijgen onbewerkte groente en fruit het nultarief.

Grootverdieners betalen eigen kosten
Toeslagen en aftrekposten bestemmen wij voor wie het nodig heeft. Voor de hoge inkomens verminderen wij toeslagen zoals kinderbijslag en het tarief waarvoor aftrekbare kosten kunnen worden afgetrokken van het inkomen. Dit tarief gaat voor de topinkomens geleidelijk naar nul.

Hypotheekrenteaftrek geleidelijk afschaffen
De Groenen wil de aftrek voor nieuwe hypotheken maximeren tot een hypotheek van €600.000 en dit bedrag jaarlijks met €20.000 verlagen. De overdrachtsbelasting willen we geleidelijk afschaffen. We verwachten dat dit zal leiden tot een matiging van de huizenprijzen en een beter functionerende woningmarkt.

Vermogensaanwasbelasting
De Groenen wil het werkelijk behaalde rendement op vermogen belasten met een vermogensaanwasbelasting.[15]
Door bestemmingswijziging van grond kan de waarde fors stijgen. Deze vermogensaanwas willen we belasten met een planbatenheffing.

Vennootschapsbelasting
De Groenen pleit voor harmonisering van de vennootschapsbelasting in de Europese Unie door het invoeren van een gemeenschappelijk minimumtarief van 15%.

Miljoenenota 2027[16]

inkomsten	**G€**	**%bbp**	**DG**
IB	116,4	9,11%	–
btw	93,5	18,09%	+
zorgpremies	65,6	12,69%	=
vennootschapsbel.	51,3	9,93%	=
volksverzekeringen	49,7	9,62%	=
werknemersverz.	48,3	9,35%	=
accijnzen	11,3	2,19%	=
overdracht+assur.	10,1	1,95%	=
dividendbelasting	6,9	1,34%	=
milieubelasting	7,8	1,51%	=
motorrijtuigen	5,7	1,10%	=

15 *Contourennota box 3 - heffing op basis van werkelijk rendement*, april 2022
16 Miljoenennota 2027 p.8, p.36.

invoerrechten	5,5	0,44%	=
schenken en erven	4,2	0,34%	=
bpm	1,6	0,13%	=
kansspelbelasting	1,2	0,10%	=
overig	1,6	0,13%	=
totale inkomsten	**481,2**	37,66%	=

uitgaven	**G€**	**% bbp**	**DG**
sociale zekerheid	132,4	10,36%	=
zorg	125,6	9,83%	=
gemeente&provincie	59,7	4,67%	=
OCW	58,4	4,57%	=
defensie	28,5	2,23%	-
justitie en veiligheid	26,5	2,07%	=
infrastructuur&water	15,4	1,21%	=
BZ en IS	19,8	1,55%	=
rentelasten	12,9	1,01%	=
aow-fonds	0	0,00%	+
financiën	4,4	0,34%	=
LVVN	4,2	0,33%	=
BZK	13	1,02%	=
EZK	9,2	0,72%	=
overig	6,7	0,52%	=
totale uitgaven	**516,8**	40,45%	=
bbp	1277,6		
begrotingstekort	36,7	2,87%	=
staatsschuld	599,6	46,93%	=

De staatsschuld en het begrotingstekort van de lidstaten van de eurozone mag niet hoger zijn dan respectievelijk 60% en 3% van het bbp.

In de kolom DG betekent een + dat De Groenen deze post wil verhogen en een – dat we de post willen verlagen.

9. Defensie

Zorg, scholing en werk in plaats van bommen

Nederland besteedt minder dan 7‰ van het bbp aan ontwikkelingssamenwerking en heeft zich binnen de NAVO verplicht 5% van het bbp te besteden aan defensie waarvan 1,5% voor infrastructuur. De Groenen constateert dat de militaire interventies waar Nederland sinds het uiteenvallen van de Sovjet-Unie militaire of politieke steun aan heeft gegeven (Kosovo (1999), Afghanistan (2001-2021), Irak (2003-2005 & 2014-2025) en Libië (2011)) geleid hebben tot mislukte staten. Het was beter geweest voor de betrokken landen, de ontwikkeling van de internationale rechtsorde en de Nederlandse begroting als Nederland zijn troepen thuis had gehouden. We kunnen het geld beter besteden aan de UNHCR die jaarlijks honderden miljoenen tekortkomt om ontheemden en vluchtelingen op te vangen en aan het geven van directe steun aan landen die vluchtelingen van oorlogsgeweld opvangen met het scheppen van huisvesting en het leveren van medische zorg en onderwijs en het investeren in werkgelegenheid. We willen een verhoging van het budget voor ontwikkelingssamenwerking naar 1% van het bbp en een vermindering van onze verplichting aan de NAVO naar 2% van het bbp waarvan 1% voor infrastructuur.

De Groenen vinden een besteding van 3,5% van het bbp aan defensie veel te veel. Wij denken dat we met minder middelen een geloofwaardige defensie kunnen realiseren.

Diplomatie

Onze *first line of defense* is diplomatie. Onze diplomaten moeten onze regering helpen conflicten te voorkomen of in elk geval te zorgen dat ze niet uit de hand lopen.

Inlichtingen

Onze ambtenaren volgen wat de ontwikkelingen zijn binnen hun expertise en informeren hun bewindslieden waar dat nodig is. Inlichtingendiensten hebben bijzondere bevoegdheden om inlichtingen te verzamelen. Nederland werkt hierbij samen met

lidstaten van de EU en bondgenoten binnen de NAVO.

Wapenontwikkeling
Bij een gewapend conflict is de partij die de beste wapens heeft in het voordeel. Om de ontwikkeling van wapens bij te benen moet ook Nederland daar aan bijdragen. Nederland werkt hierbij samen met dezelfde landen als bij inlichtingen. Nederland moet keuzes maken bij welke wapensystemen zij tot de ontwerpers behoort en waar zij alleen afnemer is.

Landmacht
De landmacht vormt samen met het Duitse leger een eenheid. Dat willen we zo houden.

Marine
De marine werkt samen met de Belgische marine.

Luchtverdediging
Met onze bondgenoten vormen we een gezamenlijke luchtverdediging van Europa tegen aanvallen met bemande vliegtuigen, ballistische raketten en drones.

Munitieopslag en oefenterreinen
We overleggen met bondgenoten om munitieopslag en oefenterreinen te verplaatsen naar Oost-Europa.

Digitale veiligheid
De Groenen wil een transitie naar het algemeen gebruik van open source hardware en software bij de overheden en de kritische infrastructuur. Wij streven naar herstel van de Nederlandse digitale soevereiniteit. We willen een Nederlandse en Europese cloud. We willen dat private bedrijven die kritische diensten leveren aan de Nederlandse maatschappij in Nederland of anders in de Europese Unie gevestigd zijn. Voor deze bescherming van onze infrastructuur begroot De Groenen 1% van het bbp.

10. Infrastructuur en Waterstaat: *van rijbewijs naar rijvergunning*

Infrastructuur beter benutten
De Groenen wil bestaande infrastructuur beter benutten en nieuwe alleen aanleggen waar we die door achterstand missen: tramlijnen, kanalen en luchtschipverbindingen.

Absolute vermindering aantal auto's
De auto is niet meer weg te denken uit onze maatschappij. De meeste mensen zouden dat ook niet willen. We mogen echter niet de ogen sluiten voor de negatieve effecten van automobiliteit: luchtverontreiniging, geluidhinder, aantasting van het landschap, vele verkeersslachtoffers (zowel mensen als dieren) en eindeloze rijen blik op straat. De Groenen wil een vermindering van het aantal auto's en een vermindering van het autogebruik. Het beleid moet niet alleen gericht zijn op het gebruik van de auto maar ook op het bezit daarvan. Dat wil De Groenen overigens alleen als de alternatieven voor het particulier autobezit verder worden uitgebreid. Projecten met een deelauto mogen rekenen op financiële ondersteuning. De tram keert in veel steden weer terug in het straatbeeld. Openbaar vervoer blijft goedkoper dan de auto en het taxivervoer wordt als onderdeel daarvan gestimuleerd. Het schrappen van treintaxi’s door de NS moet worden voorkomen.

Vergunningenstelsel
Goed flankerend beleid maakt het maatschappelijk draagvlak groter voor een stop op het aantal auto's in Nederland. De Groenen is voorstander van een onderzoek naar de mogelijkheid van een vergunningenstelsel voor het hebben van een auto. In een soortgelijk dichtbevolkt land als Singapore wordt al jaren succesvol met dit systeem gewerkt. Gaat er een auto naar de sloop dan komt er een vergunning vrij voor de koop van een nieuwe wagen. Daarnaast

zou het rijk niet-gebruikte 'autorechten' kunnen opkopen. Als tweede mogelijkheid wordt gedacht aan een quotering van het aantal kilometers of het aantal brandstofliters, via een geleidelijke vermindering daarvan.

Normstelling
Wij willen in Europa alleen auto's op de weg toelaten, die gebruik maken van hernieuwbare energie.

Fiscale maatregelen
We vinden tolwegen en een kilometerheffing geschikte instrumenten om het weggebruik te beïnvloeden.

Parkeerbeleid
Het lukt niet het autogebruik terug te dringen, mede doordat gemeenten geen streng parkeerbeleid voeren. De rijksoverheid moet hier met dwingende parkeerwetgeving op inspelen. Zo moet van rijkswege worden voorgeschreven dat alle bebouwde kommen onder eenzelfde regime van parkeerrestricties komen te vallen.

Maximumsnelheid omlaag
De Groenen denkt aan een verkeersveilige leefomgeving bij te dragen door in eerste instantie de groei van het autoverkeer tegen te gaan. Ook de snelheid dient te worden begrensd. Op wegen waar de maximumsnelheid nu 50 km/uur bedraagt, moet deze worden teruggebracht tot 30 km/uur, behoudens verbindingswegen.

Vrachtverkeer
Door het introduceren van een inhaalverbod voor het vrachtverkeer op bepaalde trajecten van het wegennet, vindt een betere doorstroming van het verkeer plaats. Vervoer naar binnensteden willen we organiseren via stadsdistributiecentra (SDCs). Kleinere, milieuvriendelijke vrachtwagens rijden vanaf die SDCs de goederen de stadskernen binnen.

Vestigingsbeleid voor detailhandel en 'leisure'-voorzieningen
De snelweg wordt ook benut voor vrijetijdsbesteding. Om de druk op het bestaande asfalt niet te verhogen, moet de vestiging van detailhandel en 'leisure'-voorzieningen langs snelwegen worden voorkomen.

Dorpsauto
Analoog aan de succesvolle collectief beheerde dorpshuizen dient er een stimuleringsprogramma te komen voor dorpsauto's, waarvan de dorpsgemeenschap gebruik kan maken.

Vliegverkeer
De Groenen ziet met lede ogen aan dat het vliegverkeer geen strobreed in de weg wordt gelegd. Vliegtuigen verbranden kerosine en stoten daarom CO_2 uit. Een alternatief hiervoor is nog niet voorhanden. De Groenen bepleit daarom beperking van het luchtverkeer. Met de volgende voorstellen willen we het vliegverkeer beperken:
- voor het vertrek vanuit een Nederlandse luchthaven met een vliegtuig dat koolstofhoudende brandstof gebruikt heeft een passagier die niet op doorreis is een vergunning nodig. Die vergunning wordt alleen verstrekt als de reis nodig is om dringende economische of sociale redenen en er geen alternatief transport beschikbaar is;
- geen aanleg van nieuwe luchthavens;
- geen uitbreiding van Schiphol;
- een selectief toelatingsbeleid zorgt ervoor dat lawaaiige en onveilige vliegbewegingen tot het verleden behoren. Waar mogelijk worden reizen overgeheveld naar de grond. Veel reizen binnen Europa kunnen plaatsvinden via de hogesnelheidslijnen (op bestaand spoor);
- op vliegtickets wordt btw geheven. De vraag naar vliegreizen zal afnemen en treinen kunnen over grotere afstanden concurreren met het vliegtuig;

- reclamevluchten worden verboden en de kleine luchtvaart mag niet meer plaats vinden boven stiltegebieden en grote natuurgebieden;
- nachtvluchten tussen 23 en 7 uur worden op de Nederlandse luchthavens (inclusief Schiphol) verboden, behalve voor luchtschepen. Er moeten internationale afspraken komen over nachtvluchtverboden.

Openbaar vervoer
De vervoersplicht van de overheid moet in stand blijven om een duurzaam alternatief te bieden voor de auto. Het openbaar vervoer heeft nog een wereld te winnen door capaciteitsvergroting, betere dienstverlening, betrouwbaarheid en betere informatie aan reizigers. Het openbaar vervoer moet beter geschikt worden gemaakt voor ouderen, gehandicapten en ouders met jonge kinderen. In de daluren willen we het treinvervoer gratis aanbieden.

Fietsverkeer
De fiets is een goed vervoermiddel voor de korte afstand. Fietsen is milieuvriendelijk, goed voor onze persoonlijke gezondheid en ons welzijn, en neemt weinig ruimte in beslag. Het fietsverkeer zal worden bevorderd door de aanleg en het onderhoud van fietsroutes, door het scheppen van voldoende stallingsmogelijkheden en door te zorgen voor fietsvriendelijke verkeersregels. In nieuwbouwwijken zullen tegenover een enkele auto-ontsluiting verscheidene fietsontsluitingen worden gerealiseerd.

11. Economie en Milieu: *in grote stappen naar een kringloopeconomie*

Grenzen aan de groei
Er zijn grenzen aan de groei. Enerzijds is de hoeveelheid grondstoffen beperkt. Anderzijds raken de mogelijkheden om doelmatiger te produceren op den duur uitgeput. Er zijn steeds grotere investeringen nodig om de efficiëntie met een kleine stap te verbeteren. Een economisch systeem gebaseerd op de consumptie van niet volledig herbruikbare grondstoffen zal uiteindelijk vastlopen.

Milieu-investeringen
De Groenen wil daarom naar een andere economie toe. Deze is gericht op duurzaamheid op de lange termijn. Het fiscale stelsel moet bedrijven stimuleren om zuinig om te gaan met natuurlijke bronnen. Dit is echter niet genoeg. Bedrijven moeten ook worden gestimuleerd om alle fasen van de levenscyclus van hun product milieuvriendelijk te maken. Hiervoor zijn vergaande veranderingen noodzakelijk: veranderingen in de gebruikte grond- en hulpstoffen, veranderingen aan technische installaties en het product, en aanpassingen om afval binnen en buiten het bedrijf te kunnen hergebruiken.

Plastic soep
De oceanen zitten vol met plastic. De weerzinwekkende beelden van de maaginhoud van overleden zeezoogdieren en zeevogels getuigen hiervan op indringende wijze. Het is een ingrijpend mondiaal probleem waarbij zowel de Europese Unie als Nederland voorop moeten lopen om de schade te beperken.

Statiegeldsysteem
Producenten van verpakkingen zijn wettelijk verantwoordelijk voor het verduurzamen van hun verpakkingen, voor het zodanig ontwerpen van verpakkingen dat het ontstaan van zwerfafval wordt voorkomen, en voor het inzamelen en recyclen van verpakkingsafval. Hiertoe dragen zij ook de kosten. Ook de afgedankte producten zelf dienen hergebruikt te worden. Het is noodzakelijk dat het statiegeldsysteem verder wordt uitgebreid, in eerste instantie met batterijen, glas, blik en plastic frisdrankverpakkingen.

Afvalverbranding
De Nederlandse verbrandingsinstallaties behoren tot de schoonste ter wereld. Bij de uitstoot komen behalve CO_2 geen schadelijke stoffen vrij. Vanwege hergebruik en schone productie daalt de hoeveelheid afval in Nederland. De vrijkomende verbrandingscapaciteit wordt gebruikt om Nederland een rol als regionaal afvalverwerker op te laten bouwen. Ontwikkelingslanden beschikken niet over verbrandingscapaciteit met dure rookgasreinigingssystemen. De Groenen wil de transportkosten van het afval voor deze landen met ontwikkelingsgeld subsidiëren. Zo dragen Nederlandse bedrijven bij aan een internationaal milieubeleid.

Groei arbeidsintensieve en milieuvriendelijke bedrijvigheid
Met het groene fiscale stelsel wil De Groenen een verschuiving bereiken van groei van vervuilende en arbeidsextensieve sectoren naar arbeidsintensieve en milieuvriendelijke bedrijvigheid.

Grote bedrijven, multinationals
De Groenen wil bevorderen dat het bedrijfsleven zich inspant om maatschappelijk verantwoord te ondernemen, zowel op sociaal gebied als op dat van milieu en mensenrechten. We willen grote bedrijven verplichten hierover verantwoording af te leggen in hun jaarverslag. We pleiten voor meer democratie in het bedrijfsleven. Werknemers van grote bedrijven zullen een commissaris moeten kunnen benoemen.

Zeer gevaarlijke stoffen
Het afvalprobleem kan alleen effectief worden opgelost door op termijn slechts schone productie toe te staan. In de tussentijd wil De Groenen een onmiddellijk verbod op het gebruik van en de handel in stoffen die zeer milieuschadelijk zijn en waarvoor nu al goede alternatieven bestaan. Het gaat dan om pvc en andere chloorverbindingen, dioxinen en zware metalen zoals cadmium, wolmanzouten, chroom-6, kwik en arseen, afkomstig uit onder meer spaarlampen, verduurzaamd hout, cement en beton. De overheid zal bovendien actief de conversie van de chloorindustrie bevorderen.

Milieukosten in prijs verwerken
Niet alleen de uitstoot van CO_2 moet in de productprijs worden verrekend, maar ook alle andere milieukosten. Er komt een heffing op bronnen van de kankerverwekkende polycyclische aromatische koolwaterstoffen (paks), zoals in auto's, vliegtuigen en in en door diverse fabrieken.

Storten van vervuild baggerslib
Het storten van vervuild baggerslib in havens, rivierarmen en uiterwaarden is om redenen van gezondheid en milieu onverantwoord. Alternatieve verwerkingsvormen, zoals verglazing, dienen nadrukkelijk onderzocht te worden.

Water
Schoon drinkwater wordt een steeds schaarser goed. De Groenen wil een gescheiden waterleidingsysteem invoeren voor drink- en gebruikswater. Rioolrechten en zuiveringsheffing worden gekoppeld aan het waterverbruik. Regenwater mag niet rechtstreeks verdwijnen in het riool. Hemelwater hoort namelijk in de bodem terecht te komen, opdat het grondwater op peil blijft. In het bijzonder willen wij grote parkeerterreinen waterdoorlatend maken.

Naleving milieuregels
De overheid behoort ook zelf de milieuregels na te leven, in het bijzonder de Europese regelgeving. De overheid moet strafrechtelijk vervolgd kunnen worden voor milieuovertredingen.

12. Landbouw en Natuur: *herstel de biodiversiteit*

Deltaplan Biodiversiteitsherstel
De Groenen steunt het Deltaplan Biodiversiteitsherstel.[17] We pleiten ervoor dat ook provincies, waterschappen en gemeentes zich hierbij aansluiten.

Landinzicht
De Groenen onderschrijft het rapport *Landinzicht* van Urgenda.[18] Hierin wordt de omschakeling naar regeneratieve landbouw met extensieve veeteelt beschreven.

Bijensterfte
Bijenvolken zijn onmisbaar voor de productie van groente en fruit. Met de sterfte onder bijenvolken van de afgelopen jaren, dreigt er een tekort te ontstaan. We moeten maatregelen nemen om de bijen beter te beschermen en de populatie weer op peil te krijgen.

Ecologische landbouw
Ecologische landbouw wordt de gangbare landbouw. Het gebruik van chemische bestrijdingsmiddelen in de landbouw moet op de middellange termijn tot het verleden behoren. Ziekten en plagen worden voorkomen door meer diversiteit in gewassen en het gebruik van 'natuurlijke vijanden' van insecten.
Genetisch gemodificeerde landbouwgewassen mogen naar onze mening niet op de markt worden gebracht. Afgezien van de gevaren voor te weinig onderzochte risico's voor de mens, leidt de verbouwing hiervan tot wederom grootschalige monoculturen. Wij zijn juist voor meer biodiversiteit.
In een ecologische economie dient een landbouw- en voedselbeleid voorop te staan, dat de natuur herstelt en behoudt.

Ecologisch houdbare productie
In een circulaire economie dient de consumentenprijs de volledige sociale en ecologische kosten te dekken van een veilige en verantwoorde voedselproductie. Bij overproductie leidt de markt tot prijzen die deze kosten niet geheel kunnen dekken. Landbouwsubsidies moeten niet meer worden verstrekt voor producten, maar voor activiteiten. Deze productiewijze en prijsvorming zullen daarom door democratische wetgeving moeten worden gecorrigeerd. Nederland en de EU moeten het voortouw nemen om de productie zodanig om te vormen dat ze ecologisch houdbaar wordt. Dit doel willen we op de agenda plaatsen van de Wereldhandelsorganisatie WTO. Er mag niet meer gedumpt worden ten koste van landbouw in andere landen en gebieden.

Weet wat je eet!
De kwaliteit van de producten, die wij voor de maaltijdbereiding in de winkel kopen, is cruciaal voor de gezondheid van de mens. De consument weet echter nu niet, en wordt onvoldoende geïnformeerd, hoe het met die kwaliteit is gesteld. Herhaaldelijk worden wij, meestal per toeval, geconfronteerd met groente en fruit die een te hoog gehalte aan bestrijdingsmiddelen bevatten. Ook bij verpakte producten ontvangt de consument te weinig informatie over de inhoud. De producent moet openheid van zaken geven over de kwaliteit van zijn producten.

Voedselveiligheid
De regering heeft de plicht om al het voedsel dat bestemd is voor menselijke consumptie en dat tot stand gekomen is met behulp van genetische modificatie te keuren op risico's voor de volksgezondheid.
Wij willen verbieden om voedsel te verkopen dat tot stand is gekomen met behulp van genetische modificatie zonder dat dit

17 *Deltaplan Biodiversiteitsherstel.* Netherlands Ecological Research Network e.a. december 2018
18 Urgenda – *Landinzicht*, september 2024

duidelijk op het product is aangegeven. Consumenten moeten een keuzemogelijkheid krijgen en behouden. Dit houdt dus ook in dat kruisbestuiving van 'oorspronkelijke' gewassen door genetisch gemodificeerde gewassen vermeden dient te worden.

Dierziektenbeleid
De aanpak van de varkenspest in 1995, de mond- en klauwzeerepidemie (MKZ) in 2001 en de vogelpest van 2003 hebben laten zien dat het Europese dierziektenbeleid nodig aan herziening toe is. Het is onaanvaardbaar dat alleen om economische redenen miljoenen gezonde dieren worden gedood en vernietigd.

Grensbeschermingen
Als Nederland in de landbouw ecologisch orde op zaken heeft gesteld, kan het dit in de EU overtuigend propageren. Intussen zijn wel grensbeschermingen nodig, met heffingen en controles, opdat onze markten niet met dumpproducten worden verstoord. Een dergelijk buitengrensbeleid zal ook in de EU en WTO tot stand moeten komen. Regionale distributie van landbouwproducten wordt bevorderd.

Aangepaste ruilverkaveling
Een levend platteland behoudt levende dorpen met een extensieve en arbeid scheppende boerenbevolking. Niet een minimaal aantal kapitaalintensieve megabedrijven, maar vele familiebedrijven met hun eigen specialiteit. De toegepaste ruilverkaveling, waarvan slechts schaalvergroting en intensivering het gevolg is geweest, moet worden omgebogen naar schaalverkleining, kwaliteitsverbetering en gemengde productie. In Nederland blijft natuur allereerst plattelandsnatuur. Boeren en natuurbeschermers worden bondgenoten in de strijd voor een beter buitengebied. Boeren nemen zoveel mogelijk deel aan de productie van natuur, bijvoorbeeld door beperkt maaien, braakleggen van perceelranden, slootkantbeheer en aanleg van houtwallen. Boeren moeten hiervoor ook inkomen ontvangen. De subsidie voor landbouwproducten daarentegen moet niet alleen in Nederland maar in de hele EU worden afgeschaft.

Grootschalige natuurgebieden
Op de schaal van Nederland zullen natuur en landschap altijd nauw verweven zijn met de inrichting van steden, dorpen en het hele buitengebied. Nederland is te klein voor grootschalige, zelfregulerende natuurgebieden. Niet-duurzame cultuur en economie leiden tot natuur- en landschapsvernietiging. Op de lange termijn kan natuurbeleid alleen maar slagen in een verduurzaamde samenleving. Op de korte en middellange termijn moet het natuurbeleid de druk van de economische expansie en de milieuvernietiging zien te weerstaan.

Natuurnetwerk Nederland
Door de aanleg van "nieuwe natuur" groeit het areaal natuurgebied in Nederland enigszins. Echter, de kwaliteit van de natuur - de biodiversiteit - neemt nog altijd af. Vooral de milieudruk (verdroging, verzuring, vermesting, stikstof en zware metalen) frustreert het natuurbeleid. De overheid heeft het plan opgevat van een samenhangend, landelijk netwerk van natuurgebieden en tussenliggende verbindingen, analoog aan het rijkswegennet. De Groenen ondersteunt dit streven, maar om het Natuurnetwerk Nederland tijdig te realiseren is de versnelde aankoop van de benodigde gronden essentieel. Daarvoor zijn een substantiële verruiming van het budget en de inzet van het middel onteigening nodig. Bovendien dienen gebieden die volgens het rijksplan in de toekomst als natuurgebied worden aangekocht planologisch (via streek- en bestemmingsplannen) te worden gevrijwaard van tussentijdse aantastingen.

De verantwoordelijke minister ziet hierop toe, desnoods via een aanwijzingsbesluit.

Natuurcompensatie
De compensatie voor onontkoombare aantasting van natuurgebieden en leefgebieden van bedreigde soorten van dieren en planten moet wettelijk worden verankerd in dezelfde procedures als waarin de aantasting wordt geregeld. Dat betekent dat bij het ontbreken van draagvlak voor natuurcompensatie er ook geen aantasting kan plaatsvinden.

Milieunormen
Voor het herstel van de natuurkwaliteit binnen en buiten het Natuurnetwerk Nederland worden de milieunormen op duurzaam overleven van een soortenrijke natuur afgestemd. Nu zijn ze slechts afgestemd op duurzaam overleven van de mens. Biologische landbouw, schone productieprocessen, drastische beperking van de automobiliteit en milieubewust gedrag willen we via het belastingstelsel bevorderen.

Naleving internationale afspraken
Nederland moet zijn verplichtingen nakomen in het kader van internationale natuur- en milieuverdragen, zoals het Biodiversiteitsverdrag, de Europese vogel- en habitatrichtlijn en aan de Verklaring van Stade, waarin Duitsland, Denemarken en Nederland hebben afgesproken dat geen windmolens in de Waddenzee worden geplaatst. De plaatsing van windmolens op de Afsluitdijk moet worden afgeblazen, want hierdoor zullen jaarlijks 10.000 tot 15.000 vogels de dood vinden. Er zijn in Nederland veel geschiktere plekken voor windmolenparken. Het budget voor de bescherming van met uitsterven bedreigde diersoorten wordt verdubbeld.

Stiltegebieden
De komst van stiltegebieden en nachtduister is gewenst. Op autosnelwegen kan de verlichting 's nachts minder fel of helemaal niet branden. Dit zorgt voor een vermindering van de verstoring van het nachtleven van dieren. De maximum snelheid willen we in deze donkere uren verlagen, waardoor het aantal ongevallen af zal nemen.

Wintertijd
De Groenen is het eens met de afschaffing van de zomertijd in de Europese Unie. Onze voorkeur gaat uit naar het gebruik van de wintertijd het hele jaar door omdat dit beter aansluit bij de geografische lengte van ons land. We willen de klokken gelijk houden met de landen in dezelfde Noord-Zuid-strook: België, Luxemburg en Frankrijk.

Nee, tegen gewelddadig dierenactivisme.
De Groenen wijst gewelddadig dierenactivisme zonder enig voorbehoud af en betreurt dat sommigen zich hier aan bezondigen. We trachten via politieke weg, aangevuld met de macht van de consument, voor het welzijn van dieren op te komen.

Dieren zijn geen goederen
Dieren zijn nog steeds vogelvrij. Wij eten ze, doen er proeven mee en schieten ze dood. Miljoenen dieren worden zo 'geconsumeerd'. Er is wel enige wetgeving voor dieren ontstaan, maar dit heeft niet geleid tot grote verbeteringen. Leghennen worden nog steeds gek in hun kooien, varkens kunnen niet wroeten en kalveren worden in het donker opgesloten. Dieren worden behandeld als goederen. Voor De Groenen zijn het echter levende wezens die respect verdienen.

Grondwetswijziging
In artikel 21 van de Grondwet is de zorg van de overheid voor de bescherming en verbetering van het leefmilieu vastgelegd. De zorg van de overheid voor het welzijn van het dier moet hieraan worden toege-

voegd. Hierdoor zullen de belangen van dieren zwaarder meewegen bij maatschappelijke en politieke besluitvorming.

Nee tenzij
Het 'Nee, tenzij' dient uitgangspunt te zijn voor al het menselijk handelen met dieren. Dit betekent dat het welzijn van dieren in principe niet mag worden aangetast, tenzij er zwaarwegende argumenten zijn en er geen alternatieven zijn om de doelen op een andere manier te bereiken. Voor dierproeven dienen meer alternatieven ontwikkeld te worden.

De jacht
De Groenen streeft naar een verbod op alle plezier-, oogst- en benuttingsjacht. Er mag in geen enkel geval op dieren gejaagd worden in hun voortplantingsperioden.

Wilde dieren
Het houden van huisdieren die geen gedomesticeerde geschiedenis hebben, wordt verboden. Dit betekent dat uit het wild gevangen dieren, ook als ze niet met uitsterven worden bedreigd, niet meer mogen worden gehouden.

Dieren moeten zichzelf kunnen zijn
Ieder dier in gevangenschap moet zich soortspecifiek kunnen gedragen. Dit betekent dat legbatterijen en intensieve veehouderij worden afgeschaft. Het omschakelen naar extensieve bedrijfsvoering moet worden gestimuleerd. Daarvoor moet grond beschikbaar zijn. Publiekscampagnes moeten de consumenten interesseren voor vleesvervangers.

Koe in de wei
Ammoniakuitstoot mag geen aanleiding zijn om de koe het hele jaar op stal te houden. De Groenen wil de koe 's zomers in de wei zien, met in elke wei een schuilgelegenheid.

De EU een gentechvrije zone
De Groenen streeft er naar om genetisch gemodificeerde organismen (ggo's) buiten de Europese Unie te houden.

Verbod loslaten nieuwe organismen
Wij willen verbieden om ggo's vrij te laten in de natuur.

Handhaving verbod op onderzoek wapens voor biologische oorlogvoering
De Groenen pleit voor een protocol om de naleving van het verbod op de ontwikkeling van biologische wapens te laten controleren op dezelfde voet als dat nu bij de chemische industrie met betrekking tot de ontwikkeling van chemische wapens gebeurt.

Verbod op het klonen van mensen
Het moet verboden blijven om mensen te klonen.

Geen genetische manipulatie van dieren en planten
Medicinale toepassingen dienen gezocht te worden in de manipulatie van schimmels en gisten.

Publieke toegankelijkheid en bezit van informatie
Registers betreffende genetische modificatie en de bedrijven of instellingen die zich hiermee bezighouden, dienen openbaar te zijn.

13. Sociale Zaken

Basisinkomen: brandstof van de economie
De Groenen pleit voor de invoering van een basisinkomen voor alle Nederlanders die in Nederland gevestigd en belastingplichtig zijn. We willen met deze gegarandeerde koopkracht de economie stimuleren. Het economisch principe van het stimuleren van de vraag door het beschikbaar stellen van "goedkoop geld" is al ruim 80 jaar gemeengoed in de economie van de geïndustrialiseerde landen. Dit economi-

sche inzicht is nog steeds niet doorgedrongen in ons stelsel van sociale zekerheid. De Groenen wil dat doen. Het basisinkomen van de Nederlandse ingezetenen is de brandstof waarmee zij via hun bestedingen de in Nederland gevestigde bedrijven aan het werk houden en daarmee de werkgelegenheid en welvaart in stand houden.

Geleidelijke invoering
Het invoeren van een basisinkomen is een structurele wijziging van het Nederlandse sociaaleconomische stelsel vergelijkbaar met het afbouwen van de hypotheekrenteaftrek. Wij willen gevestigde belangen waar mogelijk ontzien en anders de tijd geven zich aan nieuwe verhoudingen aan te passen. Geleidelijke invoering gaat het beste door bestaande regelgeving aan te passen in een richting die uiteindelijk tot het beoogde basisinkomen leidt. Een aantal van deze beleidsaanpassingen laten we hier de revue passeren.

Individualisering
Veel uitkeringen zijn nu afhankelijk van de woonsituatie van de betrokkene. Wij willen dat iedere uitkeringsgerechtigde als een alleenstaande wordt behandeld ongeacht zijn of haar woonsituatie. De controle hierop, een inbreuk op het gezinsleven waar veel over wordt geklaagd, is dan natuurlijk overbodig.

Re-integratie wordt een voorziening
Re-integratie, stimuleren van participatie en bevorderen van passende werkgelegenheid blijft een taak van de overheid maar moet geen plicht zijn voor wie zich daaraan wil onttrekken. Werkgelegenheid wordt een voorziening voor gemotiveerde werkwilligen.

Behoudt de AOW
Een basisinkomen wat we al hebben willen we niet opgeven. Daarom staat het in onze breekpunten.

Van omslagstelsel naar kapitaaldekking
De AOW wordt nu betaald uit premies en belastingen en drukt zo op de loonkosten. De Groenen wil een staatsfonds oprichten dat uit zijn rendement de financiering van de AOW en later het basisinkomen geleidelijk overneemt van de belasting op arbeid en consumptie. We willen hiervoor jaarlijks 0,1% bbp reserveren.

Leeftoeslag
Zij die nu geen inkomen of uitkering hebben willen wij om het basisinkomen een voet aan de grond te geven een bescheiden leeftoeslag toekennen.

Ouderverlof
Verlofregelingen voor ouders van minderjarige kinderen zijn wenselijk. Vooruitlopend op de invoering van het basisinkomen ontheffen we alleenstaande ouders met een uitkering van de sollicitatieplicht.

Mensen zijn niet lui
Een veel gehoord argument tegen het basisinkomen is dat het mensen lui zou maken: als je je geld toch wel krijgt waarom zou je dan werken? Wij beogen juist het omgekeerde te bereiken: verlaging van de kosten van arbeid doet de arbeidsparticipatie stijgen. Het levert iedereen evenveel op als voor hen die nu al in het hoogste tarief vallen: en die werken er toch niet minder om.

Een staatsbank voor de minima
Het gebruik van een betaalrekening kost ongeveer €10 per maand. De Groenen vindt het ongewenst dat dit drukt op een minimumuitkering of een basisinkomen.
We willen uitkeringsgerechtigden een rekening aanbieden op een staatsbank die kosteloos betalingsverkeer levert. Om concurrentie met private banken te beperken mag deze staatsbank geen spaarrente bieden en is ze verplicht een negatieve rente

op te leggen aan tegoeden boven een bepaald bedrag. Wie meer gaat verdienen moet voor het gebruik van de rekening gaan betalen.

14. Volksgezondheid: *voorkomen is beter dan genezen*

Levensomstandigheden en gezondheid hangen met elkaar samen. Mensen in achterstandswijken zijn vaker ziek en leven korter. Dit geldt met name voor allochtonen. Vernieuwing van deze wijken en het stimuleren van integratie en acceptatie van minderheden helpen kosten in de zorg voorkomen. Verder blijft het nodig om alcohol, drugs en roken te ontmoedigen. Dit geldt vooral voor de jeugd. Wij willen dat de in de wet vastgelegde leeftijdsgrenzen voor de verkoop van zwakalcoholische drank en sterke drank strenger worden gehandhaafd. Voorlichting op school is belangrijk. Op jongeren gerichte alcoholreclames willen we verbieden.

Europese gezondheidsunie
De Groenen steunt de plannen van de Europese Commissie voor een Europese gezondheidsunie.[19] We willen coördinatie met de andere lidstaten bij grensoverschrijdende gezondheidsbedreigingen en gezamenlijk onderhandelen met de producenten van geneesmiddelen.

Overgewicht
Overgewicht wordt in de westerse maatschappij een steeds ernstiger gezondheidsprobleem. Problemen met overgewicht beginnen vaak op jonge leeftijd. Preventieve voorlichting en het stimuleren van meer lichaamsbeweging zijn dringend gewenst. De overvloed aan reclame voor snoep, frisdrank en fast food, gericht op kinderen, moet met behulp van wettelijke maatregelen worden beperkt. Op scholen hoort geen ongezond voedsel verkocht te worden.

Voorlichting en onderwijs
Wij willen dat jongeren worden voorgelicht over de verantwoordelijkheden die ze moeten dragen na de geboorte van een kind. Zo hopen wij ook het aantal onbedoelde zwangerschappen te beperken.

Stop de schaalvergroting
Kleine ziekenhuizen moeten open blijven. Met de schaalvergroting dreigt de menselijke maat verloren te gaan. Grote ziekenhuizen werken niet doelmatiger dan kleine. Omzetting van de budgettering naar een openeinde financiering moet voorkomen dat er wachtlijsten zijn terwijl operatiekamers niet gebruikt worden en specialisten niet behandelen omdat de financiering ontoereikend is.

De werkers in de zorg
In de zorg werken vrijwilligers, ziekenverzorgers, verpleegkundigen, artsen en specialisten. De Groenen wil stimuleren dat de goedkopere zorgverleners taken overnemen van hun duurdere collega's. Ervaren verpleegkundigen kunnen routinetaken van een arts overnemen. Hetzelfde geldt voor ervaren ziekenverzorgers en de eenvoudige taken van verpleegkundigen. De eindverantwoordelijkheid ligt bij degene die zijn taken delegeert. In de taken die vrijwilligers verrichten ziet De Groenen ruimte voor groei. Het basisinkomen kan hierbij stimuleren.

Harddrugs
Druggebruik is een probleem dat zowel vanuit veiligheid als gezondheidszorg kan worden belicht. Vanuit de zorg bekeken, staat De Groenen op het standpunt dat het druggebruik niet moet worden gestimuleerd, maar dat de producten die op de markt zijn wel van goede kwaliteit dienen te zijn. Wij laten verslaafden niet aan hun lot over. De Groenen wil dat heroïne op doktersrecept kan worden verstrekt. Dat is beter voor de gezondheid en leefomstan-

19 Europese gezondheidsunie

digheden van de gebruikers. Bovendien wordt het druggebruik zo uit de criminele sfeer gehaald.

Softdrugs
Marihuana komt als medicijn beschikbaar voor patiënten die daarbij baat hebben. Handel in cannabisproducten wordt gelegaliseerd. Via een kwaliteitskeurmerk wordt de handel controleerbaar. Bij legalisering willen we de leeftijdsgrens voor gebruikers op 18 jaar houden.

Alternatieve geneeswijzen
Aan alternatieve geneeswijzen stellen wij de zelfde eisen als aan traditionele geneeswijzen met betrekking tot effectiviteit, nevenwerkingen, technische uitrusting, intercollegiale toetsing, bijscholing en controle door de geneeskundige inspectie. Wanneer aan deze eisen is voldaan, worden alternatieve geneeswijzen op dezelfde wijze vergoed als de traditionele.

Abortus
De Groenen ziet geen reden het abortusdebat te heropenen. Geslachtsselectie in genderklinieken, op andere dan medische gronden, wijst De Groenen af.

Euthanasie
Ook het euthanasiedebat hoeft wat De Groenen betreft niet heropend te worden.
Ouderen, ook behoeftige ouderen, hebben een plaats in onze samenleving en wij moedigen hen aan die plaats actief in te nemen.

Grenzen aan genetisch onderzoek
De Groenen meent dat we grenzen moeten stellen zijn aan het soort onderzoek dat in Nederland uitgevoerd kan worden:

a. Het moet verboden worden om de gang van bevruchte eicel tot foetus te analyseren met de bedoeling om datgene te vernietigen wat niet beschikt over de gewenste genetische karakteristieken, bijvoorbeeld een bepaalde sekse. Gentherapie moet alleen na de geboorte mogelijk zijn.
b. Genetische tests mogen uitsluitend worden uitgevoerd in het belang van het individu op eigen aanvraag. Tests voor banen en verzekeringen willen we verbieden.
c. Er moet een verbod komen op pogingen om menselijke eicellen genetisch te manipuleren.

15. Buitenlandse Handel en Ontwikkeling

Stimuleer hun economie
De Groenen wil dat de EU stopt met de exportsubsidie van landbouw- en veeteeltproducten. Dit remt de ontwikkeling van deze sector in ontwikkelingslanden. De economie van ontwikkelingslanden willen we juist stimuleren door voor deze landen geen importtarieven te hanteren en omgekeerd wel tarieven voor onze producten te accepteren: een asymmetrische situatie om de kwetsbare economie van een ontwikkelingsland te laten groeien.

Gerichte ontwikkelingssteun
Onderwijs, vooral ook aan vrouwen en meisjes is van het grootste belang. Geschoolde vrouwen trouwen later, krijgen minder kinderen en kunnen hun kinderen meer meegeven voor hun toekomst. Mede daarom is emancipatie van de vrouw een belangrijke voorwaarde voor ontwikkeling.

Emancipatie
Van groot belang is de steun aan de emancipatie van vrouwen en mannen, wereldwijd. Voor vrouwenrechten moet internationaal meer aandacht komen. Vrouwen moeten onderwijs en praktische en financiële steun krijgen om economische zelfstandigheid te verwerven. Dit alles door aan te sluiten bij bewegingen die er al zijn en volgens de inzichten van de vrouwen daar. Het misbruik van religieuze argumenten om vrouwen te onderdrukken moet

worden bestreden. Vrouwenbesnijdenis dient wereldwijd bestreden te worden.

16. Asiel en Migratie

Scheve verhoudingen
De grote welvaartsverschillen tussen landen veroorzaken migratie. We moeten alles in het werk stellen om de verhouding tussen Noord en Zuid in de wereld in evenwicht te krijgen.

Stimuleren van arbeidsmigratie
De Groenen wil legale emigratie van arbeiders naar Europa bevorderen. Om discriminatie van arbeidsmigranten tegen te gaan moet Nederland het VN-verdrag ter bescherming van werkende migranten en hun familie ratificeren. De grens voor een relatief makkelijk visum voor arbeidskrachten van een loon boven de €45000 moet omlaag naar €30000. Als we het basisinkomen invoeren kan deze grens verder omlaag. Het inkomen moet hoog genoeg zijn om voor een buitenlander in Nederland zonder basisinkomen te kunnen leven.

Vluchtelingen
Nederland moet onverkort voldoen aan het vluchtelingenverdrag en mensen die gevaar lopen in eigen land opvang bieden. We zetten ons in voor een gemeenschappelijk EU-asielbeleid wat hieraan voldoet. Vanaf de eerste dag dat een asielzoeker in de procedure is moeten in ieder geval taallessen en bij voorkeur ook inburgeringscursussen worden aangeboden. Als de procedure langer dan zes maanden duurt moet de asielzoeker vergunning krijgen om hier te werken.

Schengenzone
De Groenen accepteert geen hekken en prikkeldraad tussen Schengenlanden. We pleiten voor het opbouwen van een grotere capaciteit in Nederland en andere Schengenlanden om vluchtelingen op te vangen.

Integratie van nieuwkomers
De inspanning van de overheid dient gericht te zijn zowel op inburgering van de vreemdeling als op acceptatie van de vreemdelingen door de Nederlanders. Voor nieuwkomers zijn taal- en inburgeringscursussen van groot belang om hun kansen op de arbeidsmarkt te vergroten. Het gaat er om de nieuwkomers bij te laten dragen aan de Nederlandse welvaart.

17. Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening: *spaar de open ruimte*

Spaar het groen
De open ruimte in Nederland wordt opgeofferd aan nieuwbouwwijken, bedrijventerreinen en infrastructurele projecten. De Groenen verzet zich er tegen dat groene gebieden worden opgeslokt door bouwactiviteiten. De Groenen pleit ervoor om het accent te leggen op een goed beheer van bestaande wijken, en inbreiding te realiseren waar dit mogelijk is.

Openruimteheffing
Er komt een openruimteheffing van een dusdanige omvang dat het bouwen in de open ruimte niet langer goedkoper is dan bouwen in het stedelijk gebied. Een openruimteheffing alleen is niet genoeg. Om een verdere versnippering van agrarische en natuurgebieden te voorkomen, moet de rijksoverheid rode contouren trekken, die de grens aangeven voor het stedelijk gebied. Daarbuiten wordt niet gebouwd. Wanneer gemeenten beperkt kunnen uitbreiden vanwege ruimtelijke overwegingen, moeten ze de instroom van mensen van buiten kunnen beperken door de voorwaarde van economische of maatschappelijke binding te stellen. De financieringsystematiek van het gemeentefonds wordt zo gewijzigd dat er niet langer een bonus staat op uitbreiden. Bij het ontwikkelen van ruimtelijke plannen moet meer aandacht worden besteed aan het voorkomen van

horizonvervuiling. Hoogbouw aan de rand van agrarische of natuurgebieden is niet wenselijk.

Randstad vol
Grote delen van de Randstad raken vol. Verdere verstedelijking is hier onverantwoord. Om verpaupering op langere termijn te voorkomen, moet worden geïnvesteerd in de kwaliteit van de leefomgeving. De resterende landbouwgebieden in en om de Randstad moeten behouden blijven en geschikt gemaakt voor agrarisch natuurbeheer. In het zuidelijke deel van de Randstad is een tekort aan recreatiegebieden. Bij de herstructurering van het Westland willen we daarom een bos van ten minste 4000 hectare aanleggen.

Optimalisering bestaande woningvoorraad
De bestaande bebouwing moet beter worden benut door verbouw, aanbouw, en opbouw van verdiepingen. Zo is minder nieuwbouw nodig in het buitengebied en krijgen vervalprocessen minder kans in oude woonwijken. De huizen kunnen dan meteen duurzamer worden gemaakt (zonnecollectoren, warmtepomp, vegetatiedak). Duurzaam bouwen is nog te vrijblijvend. Het Bouwbesluit willen we op dit punt aanscherpen. Door verdichting van steden en dorpen blijft het draagvlak voor voorzieningen als bus en bibliotheek behouden.

Woningen delen
Onder woningdelen verstaan we dat méér mensen, dat wil zeggen afzonderlijke huishoudens, in één huis gaan wonen. In 42% van de eengezinswoningen van corporaties woont nu slechts één persoon. Met een geringe inspanning kunnen woningdelen en -splitsing 5.000 tot 10.000 woningen per jaar opleveren.[20]

Grotestedenbeleid
Er moet meer geld komen voor het Grotestedenbeleid om de vlucht uit de stad te vermijden. Verder worden grote investeringen gedaan in hoogwaardig openbaar vervoer. Ook de kleine kernen krijgen meer financiële armslag om de bestaande kernen kwalitatief te verbeteren, zodat een aanslag op het open gebied achterwege kan worden gelaten.

Dubbel grondgebruik
Dubbel grondgebruik krijgt meer aandacht. Overkluizing van wegen en spoorlijnen met woningen en kantoren is een goede optie voor nieuwbouw. Ook op bedrijventerreinen en haventerreinen kan meer bedrijvigheid plaatsvinden op hetzelfde grondgebied. Parkeren moet bij voorkeur ondergronds plaatsvinden.

Duurzame woningen met een lage huur
De Groenen wil dat de woningcorporaties investeren in verduurzaming van hun woningvoorraad en in huurwoningen voor mensen met een laag inkomen.

18. Klimaat en Groene Groei

Bedrijven verplicht klimaatneutraal
Alle middelgrote en grote bedrijven moeten een bindend klimaatplan maken om in 2030 minimaal 45 procent minder CO_2 uit te stoten dan in 2019, in de hele keten, in absolute zin. Die mate van uitstoot-vermindering is noodzakelijk om in lijn met het klimaatakkoord van Parijs nog een kans te hebben om de opwarming van de aarde tot maximaal 1,5 graad te beperken. De Groenen wil dit wettelijk vastleggen.

Brandstof
De Groenen wil de koop en verkoop van koolstofhoudende brandstof verbieden. Maatschappelijk cruciale diensten krijgen een ontheffing en zijn verplicht zo snel mogelijk om te schakelen naar koolstofvrije energie. De rijke landen moeten arme landen helpen om te schakelen naar koolstofvrije energie.

20 Platform31 - Corporaties zien snelle kansen voor beter benutten van hun woningbezit, december 2024

Het fossiele brandstof non-proliferatieverdrag

De Groenen steunt het initiatief voor een fossiele brandstof non-proliferatieverdrag.[21] Dit is nodig om te voorkomen dat nieuwe steenkool-, olie- en gasproductielocaties in gebruik worden genomen en om bestaande productielocaties te sluiten.

Stop fossiele subsidie

De Groenen wil de degressieve tariefstructuur van de energiebelasting op gas en de inputvrijstelling van energiebelasting en kolenbelasting voor electriciteitsopwekking beëindigen. We willen btw en accijns heffen op kerosine en gratis CO_2 uitstootrechten afschaffen.

Veeteelt

De Groenen wil de handel in dieren en dierproducten beperken. Dit willen we bereiken door zowel de productie als de consumptie van dieren en dierproducten te beperken.

De productie van dierproducten willen we verminderen door alleen nog extensieve veeteelt toe te staan: de deuren van de stallen gaan open en blijven open. De opbrengst zal hierdoor sterk verminderen. De consumptie van vlees en zuivel willen we drastisch terugdringen.

Plant Based Treaty

De Groenen steunt het Plant Based Treaty.[22] Dit verdrag heeft ten doel de achteruitgang van ecosystemen als gevolg van veehouderij een halt toe te roepen en een verschuiving naar plantaardige voeding te bevorderen.

Insektenfarming

We willen een uitzondering maken voor insecten als productiedier: meelwormen zijn als voedsel goedgekeurd door de EU. Het is eiwitrijk voedsel en de dieren nemen weinig ruimte in beslag.

Het land is een schaars goed. We willen land vrij maken voor verwildering. Verwilderd land neemt CO_2 op in de bodem, kan regenwater opnemen, zoetwater genereren en biedt ruimte voor biodiversiteit.

Compensatie

We vinden dat de overheid niet verplicht is om investeerders in fossiele brandstoffen of machines die deze brandstoffen gebruiken tegemoet te komen in de waardedaling van hun bezittingen. Deze ramp was al jaren te voorzien. Deze ingrijpende maatregelen zijn noodzakelijk om de kans op een catastrofe te verkleinen.

Klimaatengineering

De Groenen heeft haar standpunt over klimaatengineering nog niet bepaald.

Kernenergie

Voor De Groenen is uitbreiding van kernenergie bespreekbaar. Voorwaarde van een vergunning is een bestemming binnen Nederland voor de opslag van al het radioactieve afval over de gehele levensduur van de centrale inclusief het afval bij de ontmanteling.

Laatst gewijzigd op 26 september 2026 door het 101e partijcongres.

21 fossilfueltreaty.org/nld
22 plantbasedtreaty.org